

PO SLEDOVIH SKRITIH STEZA TIHIH JUNAKOV I. GORENJSKE RELEJNE LINIJE

V tem sestavku hočem podati kratek pregled organizacije, dela in vloge kurirske službe na Gorenjskem, a še prav posebej na škofjeloškem, poljan-skem in selškem terenu. Podati želim bežno sliko načina povezave političnih organizacij, vojaških enot in civilnega prebivalstva od okupacije do končne osvoboditve, ko je ponovno prevzela službo za zvezo pošta.

Služba za zvezo igra odločilno vlogo v vsaki organizaciji, pa naj bo vojaškega ali političnega pomena, tako v mirnem času in tem bolj v času vojne. Armade z moderno oborožitvijo so pred začetkom druge svetovne vojne pokazale veliko zanimanje za njeno organizacijo. Enotam za zvezo so dale na razpolago najmodernejšje inštrumente, aparate, prenosna in prevozna sredstva za vzdrževanje zveze. Zato si pred začetkom druge vojne ne moremo omisliti armade brez kurirjev pešcev, kurirjev na konjih, dvo-kolesih, motorjih, avtomobilih, tankih, avionih, kakor tudi ne brez telefo-nistov, radiotelegrafistov, signalistov itd. Vsa ta organizacija službe za zvezo pa je razumljivo vezana na situacijo bojišča, konfiguracijo zemljišča, način vojaških operacij, kakor tudi na razpoložljivost potrebnega tehnič-nega materiala in kadra.

Brez dobre organizacije službe za zvezo si v času narodnoosvobodilne vojne ne moremo misliti izvrševanja vojaških in političnih akcij na terenu, ker bi bili politični forumi in vojaški komandanti nemočni, njihove enote pa mrtvo bogastvo. Kajti zveza je tista, ki jim daje moč izkoriščati njihovo bogastvo.

I.

Komunistična partija se je zavedala važnosti povezave že pred drugo svetovno vojno. Zato je z vstopom v ilegalo takoj začela organizirati po vsej Jugoslaviji zveze med Centralnim komitejem KPJ, republiškiimi CK KP, okrožnimi in okrajnimi komiteji in celicami. Te zveze so bile vzpostavljene na kurirski bazi, to je na prenašanje pošte iz kraja v kraj po osebah — kurirjih, kajti obveščanje po pošti je bilo v tistih časih nemogoče, ker je bila pošta pod kontrolo žandarjev in policije. Izkušnje KP v organizaciji povezave iz predvojnih let so ogromno koristile organizaciji razvoja narod-noosvobodilnega gibanja v vseh ozirih.

Po okupaciji Jugoslavije, aprila 1941, je KP še nadalje vzdrževala zveze s pomočjo kurirjev. Te miso bile, zahvaljujoč dolgoletnim izkušnjam, prekinjene niti za najkrajši čas; z okupacijo so se začeli le težji dnevi v vzdrževanju zvez.

Slovenija je bila z okupacijo razdeljena na dva dela: na tako imenovano »Ljubljansko pokrajino« in na nemški del Slovenije, kamor sta pripadali Gorenjska in Štajerska. S tem razkosanjem je organizacija službe za zveze KPS doživela težak udarec, ker je bila zveza med tema dvema pokrajinama čez tako imenovano »državno mejo« otežkočena. Vodstvo KPS, ki je ostalo v »Ljubljanski pokrajini« je bilo primorano organizirati novo zvezo čez italijansko-nemško mejo.

Kurirska zveza med centralnim vodstvom v Ljubljani in političnimi forumi na Gorenjskem se je takoj po okupaciji vzdrževala čez obmejni blok v Šentvidu pri Ljubljani, kjer so prenašali pošto v obeh smereh legalni kurirji peš, s kolesi, avtomobili ali vlaki, in to člani KP, ki pri okupatorju še niso bili kompromitirani. Pozneje, ko so okupatorji v juliju 1941 poostriili kontrolo na obmejnem bloku v Šentvidu in na meji sploh, so pošto čez obmejni blok prenašale največ ženske - kurirke.

Pošta in literatura, ki je prišla čez obmejni blok v Šentvidu, je bila prenesena najprej na medvoški teren, kjer so bili takratni kurirji in obenem terenski delavci tovariši Avgust Barle-Ambrož, Janez Kalan-Kosec in Stane Bugar. V Medvodah je bila javka za izmenjavo pošte v Bergantovem mlinu na Semičici, kjer so došlo pošto puščali na določenem mestu, ključ od mlina pa je bil hranjen na nekem drugem mestu. Kasneje je bila ta javka premeščena v gozd pri Jeperci, nazadnje pa prestavljena na Medanski hrib. Tam je bil v zemljo zakopan pločevinasti zaboj za oddajo in prevzem pošte.

Na to javko so donašali pošto kurirji iz Ljubljane in iz kranjskega okrožja. Med seboj se niso poznali, ker je bila zveza organizirana na ta način, da je kurir prinesel pošto in jo pustil na določenem mestu, naslednji dan pa na istem mestu dvignil drugo pošto, ki jo je bil medtem prinesel drugi kurir. Kurirji se tako niso nikdar videli, zato se tudi niso poznali. Iz tega razloga tudi ni mogoče navesti imen kurirjev, ki so delovali na tem področju.

Glavna žila te prve zveze med centralnim forumom v Ljubljani in kranjskim okrožjem je potekala torej na črti Ljubljana—Šentvid—Medvode—Kranj in dalje do Jesenic. Po tej prvi kurirski liniji pa so hodili tudi politični funkcionarji iz Ljubljane, ki so imeli na Gorenjskem razne sestanke in konference.

II.

Po borbi na Rašici, septembra 1941, se je Rašiška četa premaknila v Obrtniški dom na Govejku nad Medvodami ter nato dalje v Ključ v Polhograjskih Dolomitih, od koder je vzpostavila zvezo z Glavnim štabom narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljani.

Po vzpostavitvi te zveze z Ljubljano se je Rašiška četa premaknila v škofjeloške hribe h Kopaču pri Ožboltu nad Škofjo Loko, kjer so se 31. oktobra 1941 bili boji med partizani in Nemci. Po tej borbi se je Rašiška četa ponovno premaknila v Dolomite in preko njih zopet nazaj v škofjeloške hribe na teren: Pasja ravan—Staniše—Ožbolt. Četa je ves čas vzdrževala zvezo med Ljubljano in Gorenjsko. Nova smer je potekala iz Ljubljane preko Dolomitov, Polhograjske grmade, Kozjeka, Ožbolta, Poljanske doline in Selške doline na Jelovico. To je bila prva oblika poznejše I. Gorenjske reledne linije.

To zvezo so vzdrževali kurirji partizani. Tako je vzdrževal zvezo od Ljubljane do Poljanske doline partizan Cveto Novak, doma iz Tacna pod Šmarno goro. Od Poljanske doline do Cankarjeve čete na Jelovici pa je prenašal pošto kurir partizan Tonček, doma iz Selške doline. Iz enot, ki se niso zadrževale na omenjeni liniji, pa so hodili po pošto kurirji na dogovorjene javke.

Po tej zvezi se je prenašala večinoma literatura, uporabljali pa so jo tudi razni politični in vojaški funkcionarji pri svojih pohodih iz Ljubljane na Gorenjsko in obratno, dočim je pošta z navodili, odredbami in povelji še vedno potekala po liniji Ljubljana—Šentvid—Medvode—Kranj—Jesenice.

V juliju 1941 se je na Jelovici iz dveh dotedanjih partizanskih grup, Jelovške in Možakeljske, formirala Cankarjeva četa, poznejši Cankarjev bataljon, ki se je po komandantu Gregorčiču imenoval tudi Gregorčičev bataljon. Ta Cankarjev bataljon se je v drugi polovici meseca decembra 1941 premaknil iz Jelovice v Poljansko dolino. Kljub temu pa je zveza z manjšimi spremembami potekala po že omenjeni liniji, kajti kurirji, ki so se tedaj nahajali v četah, so hodili na javke, se sestajali na pol pota med četami, bataljoni in terenskimi forumi ter izmenjavali pošto.

Po nemški ofenzivi na Pasjo ravan, Poljansko dolino, Bregoš, Selško dolino, Dražgoše, Mošenjsko planino in Jelovico se je Cankarjev bataljon, ki je bil do tedaj strnjena edinica, 14. januarja 1942 razdelil na Jeseniško, Kranjsko, Selško, Loško in Poljansko četo. Te čete so 15. januarja 1942 krenile vsaka na svoj teren, po katerem so nosile imena.

Zveza med novimi četami je zahtevala novo, širšo organizacijo in s tem tudi večje število kurirjev, čeprav je v glavnem še vedno potekala po liniji Ljubljana-Dolomiti—Jelovica. Zvezo na liniji Ljubljana—Dolomiti—Polhograjska grmada—Kozjek je vzdrževal partizan Cveto Novak, kasneje pa tudi Rok Cerar in Tarzan, doma iz Brezovice pri Ljubljani. Od Kozjeka preko Ožbolta in Poljanske doline do Krivega brda, kjer je bila javka, pa so vzdrževali zvezo kurirji partizani: Janez Bradeško-Taras, Franc Bradeško-Janošič in Janez Šubič, po domače Narigar. Med to javko in Poljansko četo je vzdrževal zvezo Jože Galičič-Marko, s Selško četo pa kurir Tonček, dočim je med javko v Krivem brdu in Loško četo vzdrževal zvezo kurir Janko Bernik-Bohun. Med jeseniškim in kranjskim okrožnim komitejem KP pa je vzdrževala zvezo Selška četa, ki se je največ nahajala na Jelovici. Ti četni kurirji so prenašali vso pošto, tako za vojaške komande in organizacije na terenu, kakor tudi privatno pošto za borce partizane, ki so se nahajali v četah po vsej Gorenjski.

Predani in prav tako hrabri kurirji so prenašali dan za dnem iz štabov v čete in obratno, kakor tudi med terenske organizacije KP nešteto vojaških povelj, politič-

Franc Fojkar-Janko Jelovski, komandant I. gorenjske relejne linije

nih direktiv in literature, spremljali in vodili pa so tudi partizanske funkcionarje in s tem pomagali razvijati in utrjevati široko bazo narodno-osvobodilnega gibanja.

Ker je vodstvo upora na Gorenjskem predvidevalo, da za nemoteno vzdrževanje zveze z višjimi forumi v Ljubljani ne bo zadostovala samo ena zveza, je dalo v jeseni 1941 Poljanski četi nalog, naj vzpostavi še eno linijo in sicer v smeri Poljanska dolina—Pasja ravan—Butajnova—Dolomiti—Ljubljana. Za vzdrževanje te zveze je bil določen kurir partizan Maks Kalan-Muhov iz Hotovelj pri Poljanah, katerega pa so nemški graničarji že na prvem pohodu ranili. Tedaj ta zveza ni bila realizirana, težišče zveze pa je ostalo še naprej na prvotni liniji.

Ko se je glavni štab in CK KPS preselil iz Ljubljane v Suho krajino in dalje v Kočevski rog ter Lipoglav, kurirju Cvetu Novaku ni bilo potrebno več hoditi v Ljubljano, ker je bila s centralnimi forumi vzpostavljena preko Dolomitov nova zveza s pomočjo dolomitskih kurirjev. Tako je prvotna zveza z Gorenjsko potekala samo od Dolomitov dalje. Pač pa se je na drugi strani podaljšala na Koroško in na kamniški teren, ker je bila prejšnja zveza z odhodom glavnega štaba in CK KPS iz Ljubljane pretrgana.

Aprila 1942 je bila na Gorenjskem formirana I. grupa odredov. Linija zveze Dolomiti—Jelovica je potekala tudi naprej po že omenjeni liniji, le da je bila vzpostavljena dvakrat tedensko. Pošta je tedaj narasla na večje količine in kurirji so jo morali prenašati v nahrbtnikih. Pomnožila pa se je še prav posebno s prihodom II. grupe odredov, ki je prihajala z Dolenjske preko Dolomitov in Samotorce na Gorenjsko in odšla proti Štajerski. Takrat, to je julija 1942, je bila vzpostavljena tudi pomožna linija zveze: Dolomiti—Butajnova—Pasja ravan—Poljanska dolina—Gabrška gora—Krivo brdo—Martinj vrh—Selška dolina—Podlonk—Jelovica. Med štabom I. grupe odredov na Jelovici in javko v Krivem brdu sta vzdrževala zvezo štabna kurirja Stane Kersnik-Jelovčan in Vinko Hafner, a na preostali liniji so jo vzdrževali že omenjeni kurirji partizani.

Za kurirje so bili izbrani najboljši borci. A kljub temu je uspelo posameznim okupatorjevim agentom, da so premamili budno partizansko oko in se vrinili v vrste kurirjev. Tako je prišel v juniju 1942 v partizanske enote Polde Krainer, sin takratnega nemškega žandarja, ki je služil pred vojno v Škofji Loki kot komandir žandarmarijske postaje. Krainer je bil pred prihodom na Jelovico, kot se je pozneje zvedelo, na Koroškem in bil od Nemcev poslan v partizane kot vohun. S svojo delavnostjo in hinavskim zadržanjem si je uspel pridobiti zaupanje partizanov in vodstva. Težil je za tem, da bi postal funkcionar, kar mu je tudi uspelo, saj je bil postavljen za bataljonskega kurirja. Ko je dodobra spoznal nahajališča enot in štabov na Jelovici ter v okolici, je zaprosil za premestitev v loške hribe, v njegov »domači kraj«, kar mu je tudi uspelo. Tako se je spoznal s celotno organizacijo zveze od javke na Kozjem v loških hribih pa vse do Jelovice. Njemu pa tudi to ni bilo dovolj. Hotel je izvedeti tudi za sedeže drugih enot na Gorenjskem, zato se je pustil premestiti v Poljanski bataljon. V zvezi z njegovim izdajstvom so organizirali Nemci 1.—3. avgusta 1942 blegoško ofenzivo. Krainer sam pa je konec avgusta 1942 pobegnil iz Poljanskega bataljona v Škofjo Loko, kjer se je uradno predal Nemcem ter izdal celotno organizacijo službe za zvezo od Kozjeka do Jelovice.

Da bi Nemci prikrili svoje namere o uničenju kurirske zveze na Gorenjskem, so začeli zvezo razbijati posamično in to najprej njene najobčutljivejše dele, kar pa jim je le delno uspelo, ker so partizanski kurirji menjavali svoje kurirske steze in javke. Takoj drugi dan po pobegu Krainerja je bila napadena javka v Krivem brdu in to v trenutku, ko je bila ravno izmenjavana pošta med kurirji. Toda kljub temu Nemci niso doživeli uspeha. Po tem napadu na javko v Krivem brdu so se stopnjevali napadi na posamezne kurirje na vsej liniji, vendar kljub težki situaciji, ki je za kurirje nastala, je zveza potekala z manjšimi zastoji dvakrat tedensko, tako da je pošta prišla iz glavnega štaba na Jelovico v treh dneh.

Ker so se napadi na kurirsko zvezo stopnjevali in so Nemci poosttrili kontrolo na italijansko-nemški meji, posebno na sektorju Polhograjske grmade, mejo pa prepletili z bodečo žico in jo utrdili z minami, je bilo treba misliti na prestavitev dotedanje kurirske linije Dolomiti—Polhograjska grmada—Kozjek—Ožbolt—Poljanska dolina—Krivo brdo—Selška dolina—Jelovica na novo linijo: Dolomiti—Butajnova—Pasja ravan—Poljanska dolina—Gabrška gora—Krivo brdo—Martinj vrh—Selška dolina—Podlonk—Jelovica. Ta linija je bila kot pomožna vzpostavljena že julija 1942. Po njej je potekala zveza enkrat tedensko do popolnega razbitja prvotne linije.

Dne 29. oktobra 1942 je bil po izdajstvu v Tomažkovem gozdu pod Ožboltom obkoljen kurir Janez Bradeško-Taras. Da bi ga Nemci ne dobili živega in se ne polastili pošte, se je vlegel s pošto vred na francosko ofenzivno bombo ter jo vžgal. Tako je bomba raznesla njega in uničila vso pošto. Dne 17. novembra 1942 so Nemci, ki jih je vodil Krainer, v jutranjih urah napadli javko na Kozjeku. Tu je padel kurir Tarzan, ki je bil doma iz Brezovice, ujet pa je bil kurir Janez Šubic, Narigarjev. Dne 18. novembra 1942 je bil pri Dražnarju v vasi Sv. Andrej ujet tudi Franc Bradeško-Janošič, pri Kumru na Gabrški gori pa Janko Bernik-Bohun.

Dne 9. septembra 1942 je padel komandant I. grupe odredov Jože Gregorič-Gorenjc, 20. oktobra 1942 pa politkomisar I. grupe odredov Lojze Kebe. Tedaj je postal začasni komandant I. grupe odredov dotedanji štabni kurir Stane Kersnik-Jelovčan, politkomisar pa štabni kurir Vinko Hafner.

III.

Po teh dogodkih je bila prvotna linija zveze Dolomiti—Jelovica dokončno uničena. Težišče zveze se je preneslo na že obstoječo pomožno linijo Dolomiti—Butajnova—Pasja ravan—Poljanska dolina—Gabrška gora—Krivo brdo—Martinj vrh—Selška dolina—Podlonk—Jelovica. Zvezo na tej liniji je vzdrževal od Dolomitov do Poljanskega bataljona njen organizator Tine Hren-Ključec, od Poljanskega bataljona do javke pri Sv. Tomažu v Selški dolini pa Jože Galičič-Marko.

Sredi novembra 1942 se je preselil v Dolomite Glavni štab in CK KPS. Zaradi tega je bila formirana v Ključu kurirska baza TV-2, katere prvi komandir je bil Igor Stanovnik-Aleš. Tako je potekala tedaj glavna linija zveze za Gorenjsko, Koroško in delno tudi za Štajersko od TV-2 v Ključu preko Butajnovce, Pasje ravni, Poljanske doline, Gabrške gore, Krivega brda, Martinj vrha, Selške doline, Podlonka, Jelovice dalje na Koroško in Štajersko. Odgovornost za vzdrževanje te glavne zveze je bila še vedno poverjena posameznim enotam na terenu, po katerem je potekala.

S predstavitevijo glavne linije zveze je postala linija Dolomiti—Polhograjska grmada—Kozjek—Ožbolt—Poljanska dolina—Krivo brdo—Selška dolina—Jelovica pomožna in rezervna. Še nadalje jo je preko italijansko-nemške meje do Poljanske čete vse do italijansko-nemške ofenzive na Belški graben 18. in 19. marca 1943 vzdrževal kurir Rok Cerar. Takrat je bila ta pomožna zveza prekinjena, kurir Cerar pa ujet od Italijanov.

Zaradi stalnih lokalnih nemških ofenziv in pojačenja kontrole na raznih prehodih je bila kurirska zveza čez zimo 1942/43 zelo otežkočena. Težkoče so bile tudi v tem, ker je pošta za terenske organizacije silno narasla. Te so se pričele namreč jeseni 1942 množično organizirati in je v tem času odšlo na teren v svojstvu terenskih delavcev veliko število najboljših politično in vojaško prekaljenih borcev. Pri terenskih forumih so se začele organizirati tudi tehnike in tiskarne. Te organizacije so vzpostavile svoje lokalne zveze na svojih terenih, bodisi do najbližjih partizanskih enot, bodisi do postavljenih javk, kjer so se sestajali in izmenjavali pošto s kurirji, ki so vzdrževali glavno zvezo, ki je potekala od Ključa v Dolomitih do Jelovice brez večjih sprememb vse do marca 1943.

IV.

Ker so spomladi 1943 začele partizanske enote na Gorenjskem izvrševati večje akcije in zaradi tega tudi večje premike, so kurirji, ki so bili pod komando enot, le težko vzdrževali zvezo. Ker pa so bili istočasno po terenih formirani v večjem številu terenski forumi, se je pričelo misliti, da bi kurirji, ki so vzdrževali glavno zvezo, prišli pod njihovo komando. V zvezi s tem je izdal CK KPS in Glavni štab NOV in POS marca 1943 odlok, po katerem so prišli kurirji v sestav terenskih forumov kot posebne vojaške edinice. Na podlagi te odločbe so kurirji borci, ki so vzdrževali glavno linijo zveze, prešli k terenskim forumom.

Tako se je pri pokrajinskem komiteju formirala komanda kurirjev za Gorenjsko, katere prvi komandant je bil Tine Hren-Ključec, politkomisar pa Jože Galičič-Marko. Ta dva sta bila odgovorna za zvezo med Dolomiti, Butajново, Pasjo ravnijo, Poljansko dolino, Gabrsko goro, Krivim brdom, Martinj vrhom, Selško dolino, Podlonkom in Jelovico. Da je zveza potekala brez napak in da so se kurirji tudi politično in vojaško izpopolnjevali, je bil postavljen linijski kontrolor tov. Alfonz. Njegova dolžnost je bila, da je kontroliral potek pošte in skrbel, da je ta prišla čim hitreje od pošiljatelja do naslovnika.

Kurirji, ki so se bili do tedaj nahajali v vojaških enotah, so ob prihodu iz njih formirali na terenu kurirske karavle in sicer G-7 v Todražu, G-5 v Gabrski gori, G-3 v Martinj vrhu in G-1 v Podlonku. Partizanske enote, tehnike in terenski forumi pa so s svojimi kurirji organizirali zvezo do teh karavel oziroma do njihovih javk, kjer so prejemali in oddajali pošto. Zveza po tej glavni liniji se je vzdrževala vsak drugi dan brez večjih sprememb do septembra 1943.

V prvi polovici leta 1943 je razmah narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem dosegel svoj vrhunec. V NOV in POS se je vključilo ogromno število novih enot, ki so bile razporejene po vsej Gorenjski. Prav tako so se številčno in organizacijsko ojačili tudi terenski forumi, saj je v tem času imel že vsak večji kraj svojo četo, ki se je stalno nahajala na njegovem terenu, in sedež svoje terenske organizacije. Za vodenje celotnega dela vseh

teh edinic in forumov pa je bilo potrebno organizacijsko številčno in močno vodstvo, ki pa samo tudi ni moglo opravljati vsega dela. Zato so bili formirani iz četr bataljoni in odredi, na terenih pa okrajni in rajonski forumi.

V zvezi s to novo situacijo je bilo temu treba prilagoditi tudi službo za zvezo. Iz tega razloga so se odcepile od glavne linije tri nove pomožne linije in sicer: od Todraža čez Žirovski vrh, kjer je bila kurirska stanica G-9, na Mrzli vrh in dalje na cerkljanski teren. Za potrebe vojaških enot in terenskih forumov v davški kotlini je bila v Davški grapi formirana kurirska stanica G-11, katere linija je potekala iz Martinj vrha, za potrebe enot in terenskih forumov na loškem in medvoškem terenu pa kurirski stanici G-13 v Stanišah in G-15 v okolici Andreja nad Škofjo Loko. Ta linija je potekala od stanice G-7 v Todražu do stanice G-13 in G-15 ter dalje na medvoški teren.

Za tako široko razpredeno linijo pa ni več zadoščal dotedanji kader komande kurirjev s komandantom, politkomisarjem in kontrolorjem, ampak je bil postavljen še en kontrolor in sicer Ivan Kralj-Zvonko, dotedanji vodja stanice G-3 v Martinj vrhu.

Z odhodom CK KPS in Glavnega štaba NOV in POS iz Dolomitov v Kočevski rog je bila ukinjena kurirska stanica TV-2 v Ključu. Zveza iz Kočevskega roga je bila preusmerjena čez stanico TV-17 na Ljubljanskem vrhu na novo formirano kurirsko stanico TV-2a v okolici Kališ pri Logatcu. Zaradi tega je bila preusmerjena tudi zveza prejšnje linije med G-7 v Todražu in TV-2 v Ključu na novi teren in sicer od G-7 v Todražu čez Podlipo na TV-2a v Kališah. Ostali del glavne zvezine linije, kakor tudi vseh pomožnih, pa je potekal še naprej po že opisanih terenih.

Dne 19. septembra 1945 je izdal Glavni štab NOV in POS odlok, po katerem so prešle vse kurirske stanice pod neposredno komando odseka za zvezo Glavnega štaba NOV in POS. S tem odlokom so se kurirske linije preimenovala v relejne linije, kurirske stanice pa v relejne stanice. Komanda linije so sestavljali komandant, politkomisar in po potrebi intendant, komanda stanice pa komandir, politdelegat in potrebno število kurirjev. Komanda linije je bila postavljena v rang bataljona, stanica pa v rang čete. Za vsa komandna mesta so bili predvideni ustrezajoči čini in oznake.

Viako Arhar-Vojko, komisar I. gorenjske relejne linije

V.

S tem odlokom, delno pa tudi zaradi spremenjene situacije po kapitulaciji Italije je doživela organizacija službe za zvezo na Gorenjskem, a še prav posebno glavna linija, temeljito reorganizacijo. Glavna linija je bila razdeljena na dve liniji. I. gorenjska relejna linija je potekala od Kališ čez Podlipo, Todraž, Gabrško goro, Martinj vrh do Selške doline, II. go-

renjska relejna linija pa od Seiške doline čez Podlonk, Jelovico in dalje proti Karavankam. S tem je bila od I. gorenjske relejne linije odcepljena stanica G-1 v Podlonku in priključena II. gorenjski relejni liniji.

Ker se je situacija v dolomitsem predelu zaradi vedno večjega števila postojank bele garde zaostрила, je bila zveza za Gorenjsko preusmerjena čez Primorsko. Iz tega vzroka je bila v Cerknem formirana iz dotedanje kurirske stanice relejna stanica P-35. Glavna zveza I. gorenjske relejne linije je potekala tedaj v naslednji smeri: Cerkno P-35—Novaki—Črni vrh—Davška grapa G-11—Martinj vrh G-3—Gabrška gora G-5—Poljanska dolina—Todraž G-7—Staniše G-13—Andrej G-15—medvoški teren. Na Martinj vrhu je bila tudi javka za II. gorenjsko relejno linijo. Poleg glavne veze pa je vzdrževala I. gorenjska relejna linija tudi pomožno, ki je potekala: Cerkno P-35—Žirovski vrh G-9—Podlipa—Kališe TV-2a.

Ker sta bila dotedanji komandant kurirske linije Tine Hren-Ključec in politkomisar Jože Galičič-Marko premeščena v zaščitni bataljon Pokrajinskega komiteja za Gorenjsko, dotedanji kontrolor Ivan Kralj-Zvonko pa imenovan za komandanta II. gorenjske relejne linije, je bil za komandanta I. gorenjske relejne linije postavljen Franc Fojkar-Janko Jelovski, ki je bil do tedaj pri štabu II. operativne cone, za politkomisarja pa dotedanji kontrolor Alfonz. Po odhodu politkomisarja Alfonza na novo dolžnost je bil na njegovo mesto imenovan Janko Polajnar-Vane. Ko je tudi ta odšel za politkomisarja II. gorenjske relejne linije, ga je zamenjal Jože Kržišnik-Ali, ki pa je bil 27. aprila 1944 premeščen v štab za referenta za zvezo Gorenjskega odreda. Tedaj je bil imenovan za politkomisarja Vinko Arhar-Vojko, dotedanji komandir relejne stanice G-15.

I. gorenjska relejna linija je s svojim pomožnim delom potekala z manjšimi spremembami na relaciji: Cerkno—Davška grapa—Martinj vrh—Gabrška gora—Poljanska dolina—Todraž—Staniše—Andrej—medvoški teren ter Cerkno—Žirovski vrh—Kališe vse do januarja 1944. Tedaj se ji je priključila terenska kurirska stanica na medvoškem terenu ter dobila naziv Studenčice G-25. Z njeno ustanovitvijo pa se je pokazala potreba po vzpostavitvi zveze čez Savo do vogljanskega terena, kjer je potekala IV. gorenjska relejna linija. Zato je bila formirana relejna stanica v Trbojah G-25a, ki je vzdrževala zvezo z vogljanskim terenom. Tako je bila preko I. gorenjske relejne linije vzpostavljena najkrajša zveza med Primorsko in Štajersko.

Zaradi vedno težjega prehoda čez Poljansko Soro se je stanica v Stanišah G-13 premaknila v Sopotnico. V Bodoveljski grapi pa je bila formirana nova relejna stanica G-13a, ki je prevzela tudi vlogo stanice v Todražu G-7. Na žirovskem terenu pa je bila formirana stanica za Žirovski teren G-36. Tako je tedaj I. gorenjska relejna linija potekala: Cerkno P-35—Davška grapa G-11—Martinj vrh G-3, kjer je bil priključek na II. gorenjsko relejno linijo — Gabrška gora G-5—Sopotnica G-13—Bodoveljska grapa G-13a—Andrej G-15—Studenčice G-25—Trboje G-25a—vogljanski teren. Pomožna linija pa je potekala: Cerkno P-35—Žirovski vrh G-9—žirovski teren G-36—Todraž G-7—Kališe TV-2a. Vojaške enote in terenski forumi so do glavne linije vzdrževali zvezo s svojimi kurirji ter so na terenih, kjer ni potekala linija, formirali za svoje potrebe terenske in vojaške kurirske stanice. Ta povezava I. gorenjske relejne linije je ostala z nebitvenimi spremembami do osvoboditve.

Kakor se je narodnoosvobodilna vojska vedno bolj regulirala, tako je tudi I. gorenjska relejna linija dobivala vedno bolj obliko regularne enote. Glede na to in na važnost službe, ki jo je opravljala, je prišla maja 1944 pod poveljstvo VDV Slovenije, pri katerem je bila organizirana Komanda relejnih stanic Slovenije. Ta je bila razdeljena po pokrajinah na sektorje: Dolenjska I., Primorska II., Štajerska III., Gorenjska IV. in Koroška V. sektor. Vsak sektor je bil razdeljen na linije. Tako je imel gorenjski sektor štiri relejne linije. Vsaka linija pa je bila razdeljena na stanice. Stanice posameznih sektorjev so imele svoje oznake in sicer Dolenjska TV, Primorska P, Štajerska S, Gorenjska G in Koroška K.

VI.

Da bi bilo mogoče čimbolj podrobno in nazorno prikazati vlogo, delo in organizacijo I. gorenjske relejne linije, tako komande kot posameznih stanic, je potrebno vedeti za naloge, ki jih je imel komandni in organizacijski sestav relejne zveze, a še prav posebno I. gorenjska relejna linija.

Komando linije sta sestavljala komandant in politkomisar, komando stanice pa komandir in politdelegat ter potrebno število kurirjev (najmanj 4, največ 17 mož). Število kurirjev je bilo odvisno od tega, koliko zvez je stanica vzdrževala in v kakšni oddaljenosti. Povprečna oddaljenost ene stanice do druge je bila tri do štiri ure hoda. Od septembra 1943 do osvoboditve je delalo na liniji povprečno 111 ljudi, ne všteti komandni in pomožni kader.

Komanda linije je bila zadolžena za pravilno tehnično izvedbo zvez, da so potekale brezhibno in po čim krajši poti. Preverjela je kurirje po stanicah, njihovo požrtvovalnost in politično zadržanje, da ni bilo med njimi nezanesljivih ljudi ali celo špijonov, kajti sleherni kurir je bil vezan na strogo konspiracijo. Bilo je nekaj primerov, ko je komanda morala premestiti nekaj nezanesljivih tovarišev v vojaške enote. Kurirji so morali biti predani, zanesljivi, ker je to zahtevalo njihovo delo, ki je bilo zaupnega pomena. Po drugi strani pa je bilo njihovo delo tudi naporno, saj so živeli v večni nevarnosti zaradi zased, preganjanja in zasledovanja po sovražniku. Iz teh razlogov se je črpal kader kurirjev izmed najboljših borcev partizanskih enot. Vendar borci svojih enot niso radi zapuščali in so zaradi tega večkrat nastale težkoče. Kurirje pa so tovariši borci večkrat zapostavljali, ker niso poznali njihove naporene službe in so bili mnjenja, da premalo doprinašajo k osvobodilnemu boju.

Stanice so se prvotno oskrbovale s prehrano, obutvijo, orožjem, municijo in drugim materialom s pomočjo terenskih aktivistov oziroma organov in NOV naklonjenih ljudi, delno pa tudi z raznimi akcijami in rekvizicijami, ki so jih izvršile same. V drugi polovici leta 1944 pa je štab IV. relejnega sektorja odločil, da se vodstvo linij dopolni z intendantom, ki naj bi prevzel vso oskrbo stanic s potrebnim materialom. Tako je bil določen za intendant I. gorenjske relejne linije Franc Krajnik-Jernač, dotedanji kurir stanice G-13. Imenovani se je povezal s štabom IX. korpusa NOV in POJ in terenskimi aktivisti ter na ta način sprejemal in dobavljal potreben material za stanice. Poleg tega je organiziral tudi akcije in rekvizicije na terenu ter v to delo pritegnil predvsem kurirje iz stanic. S postavitvijo

Kurirja Karel Rihtaršič-Drago in Jaka Justin iz kurirske stanice G-9 na Žirovskem vrhu I. 1943. (Original v loškem muzeju.)

intendanta se je oskrba stanic znatno izboljšala in se ni bilo treba kurirjem ukvarjati s problematiko prehrane in oborožitve.

S stalno krepitvijo linije je nastala potreba tudi po čevljarški delavnici, ki je bila kmalu po prihodu intendanta ustanovljena v gozdu Mačkovec pri vasi Selo. V delavnico je bil postavljen za čevljarja Jurij Brnikov (hišno ime) iz Sv. Barbare. Imenovani pa je bil simpatizer Bele garde in se je ob prvi priliki pustil ujeti belogardistom s Črnega vrha ter se je nato vključil v njihove vrste. Zato se je delavnica preselila v gozd Tomažkovo pod Sv. Ožboltom. Čevljarška delavnica je služila izrecno potrebam I. gorenjske relejne linije in je bila opremljena s čevljarškim šivalnim strojem in z vsem potrebnim ročnim orodjem.

Komandant in politkomisar linije sta bila dolžna organizirati poleg dobrih in brezhibnih zvez tudi vojaški in politični pouk po vseh stanicah. Ker tega važnega opravila zaradi razsežnosti terena nista mogla izvajati sama sta to nalogo prenašala na komandirje in politdelegatke posameznih stanic, ki sta jih predhodno temeljito poučila o vsaki predvideni temi. Politkomisar je po potrebi skliceval po stanicah tudi partijske sestanke, na katerih so se obravnavala najbolj pereča in aktualna vprašanja. Iz razpoložljivih podatkov je razvidno, da je bilo od 110 ljudi I. gorenjske relejne linije 74 članov KP, 27 članov SKOJ in le 9 kurirjev, ki niso bili organizirani.

Komandirji stanic so morali voditi spisek vsega inventarja, orožja, municije, obleke in obutve ter pošiljati poročila komandi linije. Politdelegati pa so pošiljali poročila o svojem političnem delu. Vojaška poročila so morala vsebovati predvsem podatke o poteku zvez, o stanju moštva, prehrane in obutve, o oborožitvi, akcijah, sovražnih zasedah, ofenzivah, premiku in kretanju sovražnika itd.

Komanda linije je skrbela tudi za kulturno življenje kurirjev. Tako je s pomočjo več stanic organizirala večkrat, včasih v neposredni bližini

sovražnih postojank, mitinge, na katere so prišli kurirji iz vseh stanic, v nekaterih primerih pa so bile stanice zastopane po delegatih.

Meseca februarja 1945 je komanda linije organizirala vojaške vaje v Javorjih in Muravah pri Poljanah. Teh so se udeležili kurirji iz stanic G-3, G-5, G-13, G-15 in G-25. Vaje so trajale teden dni. Kurirji so se usposabljali v partizanski taktiki in se naučili ravnanja z orožjem vseh vrst.

Kurirji so morali prenašati pošto, literaturo, prehrano, material za tehnike in podobno v nahrbtnikih. Edino kurirji na stanici P-35, ki je bila na osvobojenem ozemlju, so se lahko svobodneje kretali in so imeli za to na razpolago kolo in konjsko vprego. Stanice G-13, G-15, G-25 in G-25a so morale vzdrževati zvezo preko voda, železnic in cest, kjer so bile pogosto zasede in sovražnikove postojanke. Zato so bili ti prehodi zelo nevarni.

Komanda linije, komandirji in kurirji stanic so morali biti v tesni povezavi z zaupnimi aktivisti na terenu, ki so jim vzdrževali obveščevalno službo, posebno pa na onih mestih, kjer so bili prehodi zelo nevarni. Obveščevalno službo so vzdrževali na ta način, da so postavljali na vidnih mestih pokončne deske ali razobešali razne barve žensko obleko in podobno. V nočnih urah so veljali posebni znaki z lučjo in sicer na ta način, da je bilo okno v smeri prihoda kurirjev odgrnjeno ali zagrnjeno, kakor je bilo pač dogovorjeno.

Po kurirski liniji so potovali tudi razni vojaški in politični funkcionarji, vendar so vsi potujoči morali imeti prepustnice, ki jih je izdalo poveljstvo VDV Slovenije ali Komanda relejnih stanic Slovenije. V kurirske karavle pa ni bilo dopustno nikogar voditi, ker je morala stanica ostati v najstrožji konspiraciji. Zato je bil za potujoče tovariše določen poseben prostor in to v popolnoma drugi smeri, kakor pa se je nahajala stanica. Za njihovo oskrbo preko dneva je bil zadolžen vsak komandir stanice, kjer so se nahajali. Vsi po liniji potujoči so se morali pokoravati kurirjem in držati strogo disciplino.

Ker je bila kurirska služba zaupnega pomena, so kurirji stanic večkrat prenašali tudi pisma z oznako »strogo poverljivo« in pisma z oznako RR. Pisma RR so bila nujna in je oznaka pomenila »ekspres«. Kurirji so jih prenašali po izredni zvezi, za kar sta bila na vsaki stanici določena dva najbolj zaupna kurirja in člana KP. Ta dva sta razen komandirja stanice tudi edina vedela za mesto sosednje stanice. Tako pismo je moralo biti dostavljeno takoj, ne glede ali je bila noč ali dan in ne glede na sovražne zasede in ofenzive.

Pošto, ki je prihajala preko stanic, je moral na hrbtni strani podpisati komandir stanice, označena pa sta morala biti tudi ura in datum prejema in oddaje. Na ta način je komanda linije ugotavljala, koliko časa je potrebovala pošta od pošiljatelja do naslovnika.

Kurirske karavle so morale biti grajene v raznih grapah in ob potokih. S tem je bila dana večja možnost zabrisanja sledi, zlasti v zimskem času. Paznjo pa je bilo treba polagati tudi na to, da kamenje ni bilo odgrnjeno od žeblicev na čevljih, ker je sovražnik pazil tudi na takšne sledove.

Kurirji so bili po vsem terenu, kjer je potekala linija, pri civilnem prebivalstvu zelo priljubljeni, kajti bili so nosilci vesti, na katere je prebivalstvo željno čakalo. Po zadnji ofenzivi Nemcev in belogardistov, ki se je vršila aprila 1945, so bili kurirji zelo razkropljeni. Veliko jih je padlo, karavle na vsej I. gorenjski relejni liniji pa so bile požgane.

Zaradi lažjega pregleda kurirske službe na I. gorenjski relejni liniji navajam naslednji pregled stanic:

1. Stanica Cerkljansko P-35 je bila ustanovljena septembra 1943 na cerkljanskem osvobojenem ozemlju. Svoj sedež je imela prvotno v karabinerski vojašnici, nato pa pri žagi ob cesti Cerkljano—Želin. Pozneje je bila premeščena v mlekarno na Poljanah pri Cerkljani, kjer je ostala do osvoboditve. To je bila edina primorska stanica, ki je bila v sklopu I. gorenjske relejne linije. Organiziral jo je Miran Torkar, ki je nato postal komandant relejnih stanic III. operativne cone in padel v novembrski ofenzivi 1944.

Vzdrževala je zvezo s stanico P-7 na javki v Spodnji Tribuši, nadalje s stanico na Žirovskem vrhu G-9 v javki na Cerkljanskem vrhu in s stanico v Davški grapi G-11. Javka med stanicama P-35 in G-11 je bila v podzemeljski vojašnici na Črnem vrhu nad Novaki. Zvezo je vzdrževala tudi z bolnico »Franjo«, s terenskimi organi in vojaškimi enotami na svojem območju.

Prvi komandir stanice je bil Franc Fojkar-Janko Jelovski, za njim pa do osvoboditve Janez Trdina-Bolti. Njegov namestnik je bil Franc Lekar-Konovlja, politdelegat pa Pavel Jezeršek-Daki. Številčno stanje stanice lahko prištevamo med najmočnejše, saj je službovalo tu 14 do 17 kurirjev. Kurirji so prenašali pošto do javke v Spodnji Tribuši z dvokolesi in vprežnim gigom, do javke na Cerkljanskem vrhu in Črnem vrhu pa peš v nahrbtnikih. Na zvezo so hodili zaradi obilice pošte tudi po trije kurirji.

S prehrano, obutvijo, obleko, orožjem in municijo je stanico oskrbovala intendantura v Cerkljani. Oborožitev stanice je bila v večjem delu sestavljena iz pušk, pištol, brzostrelk in enega puškomitraljeza.

2. Stanica Davška grapa G-11 je bila ustanovljena septembra 1943 na gričku pod vasjo Potok na terenu Davške grape, kjer se je zadrževala do osvoboditve. Zgrajena je bila v obliki barake iz smrekovega lesa in desk. Ob predstavitvah na drugo mesto, se je takšna prvotna baraka lahko podrla in iz istega lesa ponovno sestavila na drugem mestu.

Stanica je vzdrževala zvezo s stanico v Cerkljani P-35 na javki na Črnem vrhu ter s stanico Martinj vrh G-3. Nadalje je vzdrževala zvezo s tehniko, terenskimi forumi in vojaškimi enotami svojega terena.

Ob ustanovitvi je bil za komandirja stanice postavljen Anton Golja-Beguš, za politdelegata pa Albin Jensterle-Hribar. Ko pa je bil Anton Golja-Beguš postavljen za komandanta III. gorenjske relejne linije, je njegovo mesto prevzel Albin Jensterle-Hribar, za politdelegata pa je bil postavljen Peter Primožič, kasneje pa Lojze Hafner. Stanica je prvotno štela 5 ljudi, kasneje pa 6 do 8. Kurirji so prenašali vso pošto peš v nahrbtnikih podnevi in ponoči.

S prehrano, obutvijo, obleko, orožjem in municijo je stanico oskrbovalo civilno prebivalstvo tega terena, kasneje pa gospodarske komisije in intendant I. gorenjske relejne linije. Moštvo je bilo oboroženo s pištolami in puškami.

3. Stanica Martinj vrh G-3 je bila ustanovljena julija 1942 po prihodu II. grupe odredov na Gorenjsko. Svoj sedež je imela od ustanovitve pa vse do osvoboditve v gozdovih in grapah Martinj vrha. Zgrajena je bila

prvotno iz vojaških šotor-skih kril, kasneje pa iz ne-obdelanega lesa in desk. Ob selitvi stanice z enega me-sta na drugo je bila prvot-na baraka porušena in po-novno postavljena na dru-gem mestu.

Stanica je vzdrževala zvezo s stanico v Davški grapi G-11, s stanico na Ga-brški gori G-5 na javki v bližini Javorij in s stanico II. gorenjske relejne linije v Podlonku G-1. Poleg tega je vzdrževala zvezo z bol-nico na Martinj vrhu in z vojaškimi enotami ter teren-skimi forumi svojega terena.

Komandir stanice je bil prvotno Ivan Kralj-Zvonko, kasneje pa Franc Bernard-Jurko; politikomisar Anton Pegam. Na stanici je bilo najmanj 7, a največ 12 ljudi. Pošto so prenašali kurirji v nahrbtnikih peš, podnevi in ponoči.

Stanico je z vsem potrebnim materialom preskrbovalo okoliško civilno prebivalstvo, kasneje pa intendant linije. Oborožitev moštva na stanici je bila sestavljena iz pušk ter pištol.

Vse tri opisane stanice so se nahajale na terenih, ki jih sovražnik ni često kontroliral ter so bile zaradi tega v boljšem položaju kot druge sta-nice. Zveza je bila po vseh treh vzdrževana ponoči in podnevi. Kurirji niso bili v tolikšni nevarnosti kakor njihovi sotovariši v sosednjih stanicah.

4. Stanica Gabrška gora G-5 je bila ustanovljena julija 1942 po prihodu II. grupe odredov na Gorenjsko. Pred marcem 1943 je služila kot terenska baza za teren Poljane—Javorje—Delnice. Prvotno je bila zgrajena ob potoku nad vasjo Delnice iz grobega lesa in desk ter popolnoma pod zemljo z dvojnimi stenami, med katerimi je bil pesek.

Zvezo je vzdrževala s stanico na Martinj vrhu G-3 na javki v bližini Javorij ter s stanico v Todražu G-7 na javki Visoko v Poljanski dolini. Kasneje, po ukinitvi stanice v Todražu G-7, je vzdrževala zvezo s stanico Staniše G-15 na javki pri Sv. Volbenku, po njeni premestitvi v Sopotnico pa tam. Stanica v Gabrški gori G-5 pa je imela do ukinitve februarja 1945 zvezo tudi s terenskimi forumi, tehniko in ambulanto na Malenskem vrhu.

Njen komandir je bil do njene ukinitve oziroma spojitve s stanico v Sopotnici G-13 Stanko Pustovrh, politdelegat pa Jaka Justin. Na stanici je bilo najmanj 5, a največ 7 kurirjev. Pošto so prenašali v nahrbtnikih; na zvezo G-5 podnevi, na stanici G-7 in G-13 pa ponoči.

Stanica je odigrala v političnem in kulturnem pogledu važno vlogo, ker je imela sedež v bližini večjih naselij, kjer so bili ljudje naklonjeni narodnoosvobodilnemu gibanju.

Del komandnega kadra I. gorenjske relejne linije. Od leve proti desni: komandir G-13 Jože Jamnik-Damjan, politdelegat G-15 Anton Kos-Avgust, komandir G-15 Karel Rihteršič-Drago in komandir G-15a Janez Platiša. (Original v loškem muzeju.)

5. Stanica v Stanišah, pozneje v Sopotnici G-13 je bila formirana marca 1943 in je imela svoj sedež v Polhovcu pri Stanišah. Prvotno je bila zgrajena iz desk, do polovice skrita v zemlji in pokrita s strešno lepenko. Meseca februarja 1944 je bila premeščena v grapo Bukov gozd nad Sopotnico. Tam je bila zgrajena iz desk v obliki šotor in zamaskirana s smrečjem. Pol ure od nje je bila v gabrški šoli postojanka nemških žandarjev, 30 po številu. Zato je bila proti koncu leta 1944 premeščena v grapo za vasjo Podobeno.

Zvezo je vdrževala najprej preko Poljanske Sore s stanico pri Sv. Andreju G-15, nato pa vse do osvoboditve z novoustanovljeno stanico v Bodoveljski grapi G-13a. Poleg tega je vzdrževala zvezo tudi s stanico v Todražu G-7 (do njene ukinitve), nato pa s stanico Gabrška gora G-5 do februarja 1945, ko se je z njo spojila. Po spojitvi se je povezala s stanico G-3 na Martinj vrhu.

Komandir stanice je bil pred in po spojitvi Jože Jamnik-Damjan, politdelegat pa Martin Krek-Avgust. Na stanici je bilo prvotno najmanj 7, a največ 11 kurirjev. Po spojitvi pa se je število kurirjev povečalo na 17. Dvakrat so kurirji te stanice, ki so bili oboroženi z lahkim mitraljezom in dvema brzostrelkama, napadli sovražne patrulje in jih pognali v beg. Ob napadu na sovražno postojanko v Poljanah leta 1944 so kurirji sodelovali skupaj z enotami IX. korpusa. Ta sovražna postojanka je bila takrat uničena.

6. Stanica Bodoveljska grapa G-13a je bila ustanovljena februarja 1944. Imela je sedež v nekem gozdu na Polhovcu. Zgrajena je bila iz smrekovega lubja v obliki šotor. Premikala pa se je iz ene parcele na drugo. Bila je bolj obveščevalnega pomena in je imela nalogo skrbeti za prehod preko ceste v Poljanski dolini in preko Poljanske Sore. Povezana je bila s stanicama Sopotnica G-13 in Sv. Andrej G-15.

Komandir stanice je bil Janez Platiša, za njim pa do osvoboditve Stanko Pustavrh. Politdelegat je bil Pavel Kržišnik-Zerjav. Na stanici so bili vsega 4 tovariši, to je 2 kurirja, komandir in politdelegat.

7. Stanica Sv. Andrej G-15 je bila ustanovljena marca 1943. Sedež je imela najprej v Sorževih smrekicah v grapi Hrastnica. Baraka je bila zgrajena do polovice v zemlji in iz smrekovih brun. Pokrita je bila z deskami. V tem bunkerju so se kurirji zadrževali 6 mesecev, od avgusta 1943 do januarja 1944, ko so se zaradi Bele garde premaknili v Okornov gozd na Sv. Barbari. Tu so zgradili iz desk podobno karavlo, le da je imela dvojne stene in med stenami zemljo, kar naj bi služilo kot varovanje pred sovražnikovimi krogli v primeru nenadnega napada. Zaradi izdajstva pa je bila stanica že čez 14 dni napadena in požgana. Istočasno je bila požgana tudi baraka v Sorževih smrekicah. Napad in požig so izvršili belogardisti s Črnega vrha. Dobili so tudi precej plena, kajti ravno prejšnji večer je prišla iz Medvod hrana in drugi material. Tretjo karavlo so zgradili v Baronovem gozdu in je bila podobna prvi. Rabili so jo približno en mesec, nato pa so se premaknili v Tošč in zatem v Tomažkovo in Lipnik, kjer so prebivali pod šotori. Karavla v Baronovem gozdu je ostala prazna še do ofenzive v aprilu 1945, ko so jo belogardisti odkrili in požgali. Vse karavle so bile tehnično dobro zgrajene in so bile opremljene z majhno pečjo (gašperčkom). Dimna cev je bila zaradi prikritja dima speljana več metrov po zemlji. Kurirji so uporabljali za kurjavo tak les, ki ni dajal preveč dima.

Zveza je potekala najprej od stanice Staniše G-13, po njeni prestatitvi pa od stanice Bodoveljska grapa G-13a do stanice Studenčice G-25. Poleg tega je funkcionirala tudi zveza z enotami, ki so se zadrževale na tem teritoriju. Kritičnih prehodov na tem področju ni bilo, pogoste pa so bile sovražne zasede in hajke, ki so trajale po več dni skupaj.

Prvi komandir stanice je bil Vinko Arhar-Vojko, ki pa je bil 27. aprila 1944 premeščen za politkomisarja linije. Na njegovo mesto je bil imenovan Janez Platiša, kurir te stanice. Ko je bil Platiša ranjen, ga je zamenjal kurir iz stanice G-13 Karel Rihtaršič-Drago, ki je ostal na tem položaju do osvoboditve. Politdelegat je bil Janez Lukanc-Kostja.

Kurirjev je bila najmanj 9, a največ 16. Meseca septembra 1943 so kurirji napadli patrolo treh nemških vojakov, ki so peljali s konjsko vprego živila in tobak po Bodoveljski grapi. Enega Nemca so ranili, druga dva pa sta pobegnili. Material so zaplenili. Novembra istega leta so porezali in odnesli okoli 5—6000 m telefonske žice in izpodžagali telegrafске drogove od Puštala do Fojške žage. Ta telefon je bil speljan iz Škofje Loke do sovražnikove postojanke na Črnem vrhu. Februarja 1944 so izvršili rekvizicijo pri nekem zagrizenem nemškem pristašu v Martančevi hiši v Puštalu in mu zaplenili radioaparāt in ročno blagajno, v kateri je bilo večje število nemških mark, prispevkov za nemško »zimsko pomoč«.

8. Stanica Studenčice G-25 je bila ustanovljena januarja 1944 in se je nahajala na medvoškem terenu.

Zveze so potekale od stanice Sv. Andrej G-15 do stanice Trboje G-25a. Bile so precej težavne, ker so vodile preko železnice, glavne ceste Ljubljana—Kranj, preko Save in mimo številnih sovražnih postojank. Najbolj je bil naporen prehod čez Savo, ker je bilo treba reko prebresti ali preplavati. Na iniciativo kurirja Avgusta Cegnarja-Čuka je bil izdelan primitiven splav za prehod preko reke. Ker se je izkazalo, da je splav neprikladen iz konspirativnih razlogov, je dal tovariš Čuk izdelati manjši čoln iz pločevine, ki je bil pripravnejši za prevoz in maskiranje.

Komandir stanice je bil Franc Dobnikar-Branko vse do začetka februarja 1945, ko je prevzel posle komandanta linije. Njegovo mesto je prevzel kurir te stanice Martin Dobnikar-Lesnikovec. Politdelegat je bil Ivan Bogataj-Aleš, po njegovi smrti pa Franc Novak-Diko, kurir te stanice.

Na stanici je službovalo najmanj 10 in največ 17 kurirjev. Ta stanica je izvršila največ pomembnejših akcij na svojem teritoriju. Dne 8. septembra 1943 so kurirji sodelovali pri akciji, ki jo je vodil član VOS Pavle Ingolič-Bar, ko so mimirali železniško progo med Mednom in Medvodami in iztirili tovorni vlak z eksplozivom. Takoj za to akcijo je sledil napad na nemško patroljo petih mož v Ločniški grapi. Padla sta dva Nemca, eden je bil ujet, dva pa ranjena. Zaplenjena je bila tudi ena brzostrelka in ena puška. Nadalje so kurirji sodelovali pri izpodžaganju telefonskih drogov v bližini Reteč in Jeperce v razdalji okoli 2 km. Požgali so dve gradbeni baraki v Preski, kjer so Nemci nameravali graditi letališče. Že septembra leta 1943 so kurirji iztirili tovorni vlak pri Zg. Senici. Zatem je sledila akcija na železniško postajo v Vižmarjih, kjer so zaplenili eno puško, radioaparāt, več telefonov in poškodovali telefonsko centralo. Nadalje so izvršili sabotažno akcijo, ko so spojili telefonski vod z vodom visoke napetosti. Zaradi tega je bil ustavljen železniški promet za 16 ur. Jeseni 1943 so napadli pošto v Medvodah in zaplenili radioaparāt in dva telefona in poškodovali tele-

Kurirji vodijo iz sestreljenega letala rešene angleške letalce v zbirno bazo. Fotografirano v Stari Oselici. (Original v loškem muzeju.)

fonsko centralo. Istočasno so zaplenili tudi nekaj obleke, municije in odev, ki so se nahajale v nekem nemškem avtomobilu, ki je bil v popravilu v mehanični delavnici. Spomladi leta 1944 so zaplenili večjo količino denarja v tovarni celuloze v Goričanah in ob tej priliki porezali gonilno jermenje in ga odnesli s seboj. Kurirja Ivan Knific-Drago in Valentin Avguštin-Zvonko sta ob neki priložnosti v letu 1944 naletela na belogardistično zasedo v bližini Mavčič in jo pogrnala v beg, dva belogar-

disti pa ubila. V istem letu sta ponovno naletela na belogardistično zasedo med Jeperco in Kranjem, ki ju je hotela živa zajeti, kar pa se jim ni posrečilo, ker sta na zasedo odprla ogenj in se nato umaknila. Dne 12. septembra 1944 so Nemci pričakali v zasedi kurirja Franca Tehovnika-Grabnarja in ga živega ujeli. Ker kljub strahotnemu mučenju ni izdal sedeža stanice in svojih sotovarišev, so ga odpeljali v bližnji gozd in ga po dolgem mučenju umorili. Tovariši so ga našli šele deset dni kasneje z odrezano glavo. Eden najtežjih datumov v zgodovini te stanice pa je 11. november 1944, ko so Nemci po izdaji Rudolfa Bašlja-Švankarja, ki je prišel sem iz neke enote na Gorenjskem, organizirali veliko hajko na partizanske karavle in bunkerje. Prišlo je do večjih spopadov med Nemci ter kurirji in borci, ki so se zadrževali na terenu okoli Medvod. Ubitih je bilo 13 partizanov, med njimi kurirja Ivan Bogataj-Aleš in Avgust Cegnar, dočim so bili trije ranjeni. V začetku marca 1945 so Nemci zaradi izdajstva napadli stanico G-25. Ker je bil bunker stanice pod zemljo in je imel zasilen izhod po 30 m dolgem rovu, so se kurirji, 7 po številu, ob napadu rešili in odnesli s seboj vso opremo, orožje in pošto.

9. Stanica Žirovski vrh G-9 je bila ustanovljena avgusta 1945. Ves čas svojega obstoja se je zadrževala v gozdu, kjer so imeli postavljene šotore. Kasneje se je selila od kmetije do kmetije, menjaje svoje mesto tudi večkrat na teden.

Zvezo je vzdrževala s stanicama Cerkno P-35 in Todraž G-7 ter s stanico v Kališu TV-2a na javki v Podlipi, pozneje pa tudi s stanico Dobračevo G-36 na žirovskem terenu.

Na stanici sta bila najmanj dva, a največ 9 kurirjev. Z vsem potrebnim materialom se je prvotno oskrbovala pri civilnem prebivalstvu svojega terena, kasneje pa pri gospodarski komisiji v Žireh.

10. Stanica Dobračevo G-36 je bila ustanovljena jeseni 1944. Vdrževala je zvezo s stanico Žirovski vrh G-9 in s stanico TV-2a. Služila je za potrebe terenskih forumov vojaških enot v vsej Žirovski kotlini.

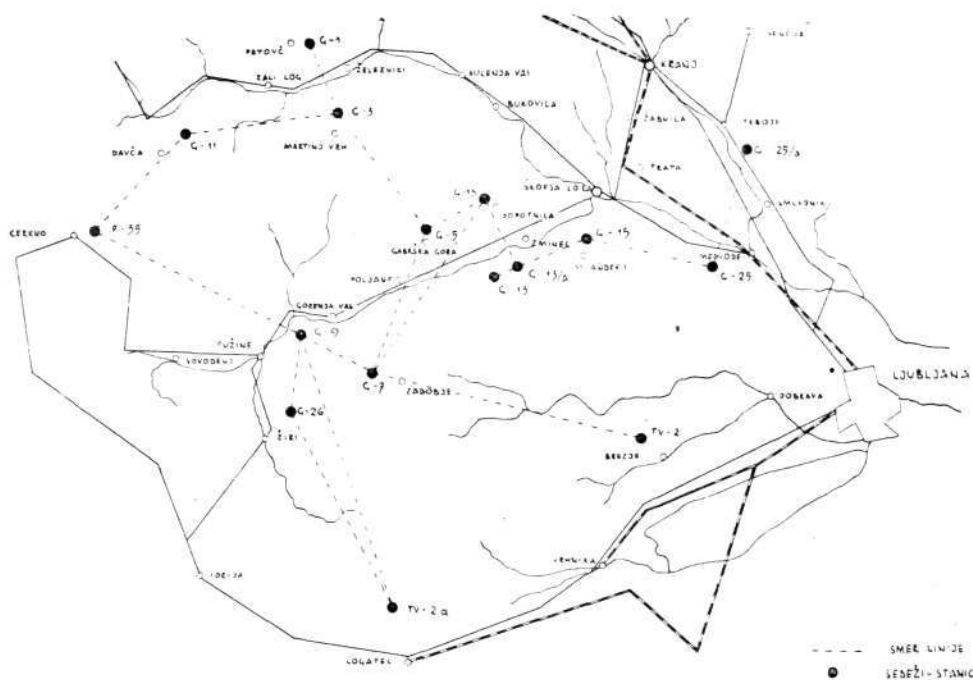
11. Stanica Todraž G-7 je bila ustanovljena marca 1943 na terenu Todraža oziroma Bačen. Ustanovljena je bila kot ena izmed prvih in je v letu 1943 služila potrebam PK KPS za Gorenjsko in potrebam I. gorenjske relejne linije. Stanica je bila zgrajena prvotno v obliki šotorov iz smrekovih vej, kasneje pa je dobila šotorska krila. Poskušala je napraviti tudi bunker pod zemljo, ki pa je bil takoj uničen od belogardistov, ki so ta teren močno kontrolirali. Zaradi tega je bilo vzdrževanje zveze na tej stanici zelo oteženo in je bila v jeseni 1944 ukinjena. Njeno vlogo je prevzela stanica G-13.

Zvezo je vzdrževala med stanicama v Ključu TV-2 in na Gabrški gori G-5, s stanico Žirovski vrh G-9 in na stanico G-13.

Na stanici je bilo najmanj 5, a največ 16 kurirjev.

PRILOGE

Skica omrežja I. gorenjske relejne linije

Zemljevid kaže ozemlje, po katerem je bilo razporedeno kurirsko omrežje I. gorenjske relejne linije. Vanj so vneseni najvažnejši kraji, glavna porečja in komunikacijske zveze. S točkami so označeni sedeži kurirskih stanic, črtkane linije pa kažejo glavne smeri njihovih medsebojnih zvez.

SEZNAM KURIRJEV, KOMANDIRJEV IN POLITDELEGATOV

I. gorenjske relejne linije v letu 1944-45 po razpoložljivih podatkih

1. Avguštin Valentin-Zvonko
2. Babnik Andrej-Bogdan
3. Bergant Franc-Jurče
4. Bernard Alojz-Gorenjc
5. Bernard Franc-Jurko
6. Bešter Franc-Frankopan
7. Bilban Vinko
8. Bilban Vinko-Drago
9. Bogataj Ivan-Aleš
10. Bogataj Mirko
11. Bohinc Filip-Luka
12. Brišar Pavel-Kukovica
13. Cegnar Janez-Čuk
14. Čebulj Drago-Srečko
15. Dagarin Rado
16. Demšar Anton-Aleš
17. Dobnikar Franc-Branko
18. Dobnikar Gregor-Kranjc
19. Dobnikar Martin-Lesnikovec
20. Eržen Franc-Sine
21. Gabrijelčič Maks
22. Gašperšič Franc
23. Gatej Mihael-Miha
24. Golja Anton-Beguš
25. Golja Franc
26. Gruden Anton-Tomo
27. Gruden Janko-Arso
28. Hafner Alojz
29. Hafner Alojz-Zivko
30. Hafner Franc-Marko
31. Jamnik Jože-Damijan
32. Jankovec Jakob
33. Jensterle Albin-Hribar
34. Jensterle Franc
35. Jensterle Jože
36. Jeran Anton
37. Jezeršek Pavel-Daki
38. Justin Alojz
39. Justin Jaka
40. Kemperle Ferdo
41. Klemenčič Vencelj
42. Knific Ivan-Drago
43. Kobal Janez
44. Koblar Niko-Sandi
45. Kos Anton-Avgust
46. Kos Maks-Branko
47. Kosem Ivan
48. Košenina Janez
49. Košir Jože-Rajko
50. Košir Pavel-Volk
51. Košmelj Mitja
52. Krajnik Franc-Jernač
53. Krajnik Janez
54. Kralj Janko-Zvonko
55. Krek Andrej-Igor II
56. Krek Franc-Tine
57. Krek Jakob
58. Krek Martin-Avgust
59. Kristan Janez-Fazan
60. Krmelj Ciril-Primož
61. Krmelj Franc-Igor I
62. Kržišnik Anton-Groga
63. Kržišnik Pavel-Žerjav
64. Kržišnik Stefan
65. Likar Franc-Rafel
66. Lotrič Franc-Florjan
67. Lukanc Janez-Kostja
68. Luznar Evgen-Vinetov
69. Mahovec Matevž
70. Makuc Andrej
71. Mavri Viktor
72. Mendižovec Tomaž-Brko
73. Mesec Vinko-Cene
74. Mihevc Matevž-Jurij
75. Miklič Anton
76. Mrak Anton-Jereb
77. Mušič Simon
78. Naglič Bernard-Miloš
79. Novak Franc-Diko
80. Novak Vinko
81. Oblak Janez
82. Okorn Leopold-Lajo
83. Omejc Franc-Lovrenc
84. Osredkar Ivan
85. Ovičaj Jože-Zmago
86. Paič Francka-Ivica
87. Pegam Anton
88. Peterneelj Jože
89. Pintar Jurij
90. Pišler Stefan
91. Platiša Janez
92. Podviz Franc-Dono
93. Pogačar Andrej-Lado
94. Porenta Alojz-Boro
95. Potočnik Janez-Stefan
96. Prezelj Alojz-Lovrač
97. Prezelj Stefan
98. Primožič Jakob-Goran
99. Primožič Peter
100. Primožič Stefan
101. Pustavrh Stanko
102. Rihtaršič Karel-Drago
103. Stanovnik Franc-Mirko
104. Sink Alojz-Rudi
105. Subic Jože-Bolti
106. Tavčar Anton-Majski
107. Tehovnik Janez-Florjan
108. Tehovnik Valentin-Grabnar
109. Trdina Janez-Bolti
110. Troha Jernej
111. Tušek Alojz

SEZNAM PADLIH, UJETIH IN POBEGLIH KURIRJEV

I. gorenjske relejne linije v letih 1944/45 po razpoložljivih dokumentih

Stanica G-25	vstop v NOV	padel
1. Tehovnik Valentin-Grabnar	18. 4. 1944	12. 9. 1944
2. Bogataj Ivan-Aleš	25. 2. 1944	11. 11. 1944
3. Cegnar Janez-Čuk	20. 4. 1944	11. 11. 1944
4. Bohinc Filip-Luka	21. 7. 1945	11. 11. 1944

Stanica G-15		
1. Prezelj Alojz-Lovrač	17. 5. 1945	15. 4. 1944

Stanica G-15a		
1. Okorn Leopold-Lajo	1. 5. 1945	5. 5. 1945
2. Osredkar Ivan	7. 4. 1944	17. 11. 1944

Stanica G-15		
1. Kržišnik Anton-Groga	4. 5. 1945	12. 5. 1944
2. Krajnik Janez	22. 5. 1944	aprila 1945
3. Kos Anton-Avgust	5. 6. 1945	aprila 1945
4. Naglič Bernard-Miloš	20. 8. 1945	aprila 1945
5. Košir Jože-Rajko	6. 8. 1945	6. 5. 1944

Stanica G-9		
1. Subic Jože-Bolti	8. 5. 1945	11. 5. 1944

Stanica G-5		
1. Luznar Evgen-Vinetov	8. 5. 1945	5. 6. 1944
2. Justin Jaka	5. 5. 1945	17. 6. 1944

Od komande linije		
1. Krajnik Franc-Jernač	17. 6. 1945	aprila 1945
2. Alfonz		

Težje in lažje ranjenih je bilo na I. gorenjski relejni liniji 12 kurirjev, ki so vsi okrevali. Trije od teh so postali invalidi NOV.

Ujeta sta bila kurirja Ciril Krmelj-Primož in Franc Krek-Tine, oba s stanice G-15.

Dezertirali so trije kurirji: Franc Hafner-Marko s stanice G-15, Matevž Mihevc s stanice G-25 in Alojz Bernard-Gorenjc s stanice G-3.

OPOMBA

Prispevke, ustmene in pismene, so za ta članek prispevali preživeli kurirji, komandirji, politdelegati, politkomisarji in komandanti I. gorenjske relejne linije Cvetov Novak, Rok Cerar, Janko Polajnar-Vane, Ivan Kralj-Zvonko, Jože Kržišnik-Ali, Vinko Arhar-Vojko, Janez Trdina-Bolti, Alojz Hafner, Valentin Hren-Kljukec, Jože Galičič-Marko, Jakob Jankovec-Ljubo, Jože Jamnik-Damijan, Pavel Košir-Vovk, Karel Rihtaršič-Drago, Franc Dobnikar-Branko, Ivan Knific-Drago, delno pa tudi ljudje s terena, po katerem je linija potekala.

Vsem, ki so sodelovali pri zbiranju gradiva, se v imenu vseh članov I. gorenjske relejne linije najtopleje zahvaljujem, obenem pa vse ponovno naprošam, da zbrano gradivo nadalje izpopolnjujejo in ga zbirajo ter sproti dostavljajo muzeju NOB v Skofji Loki.